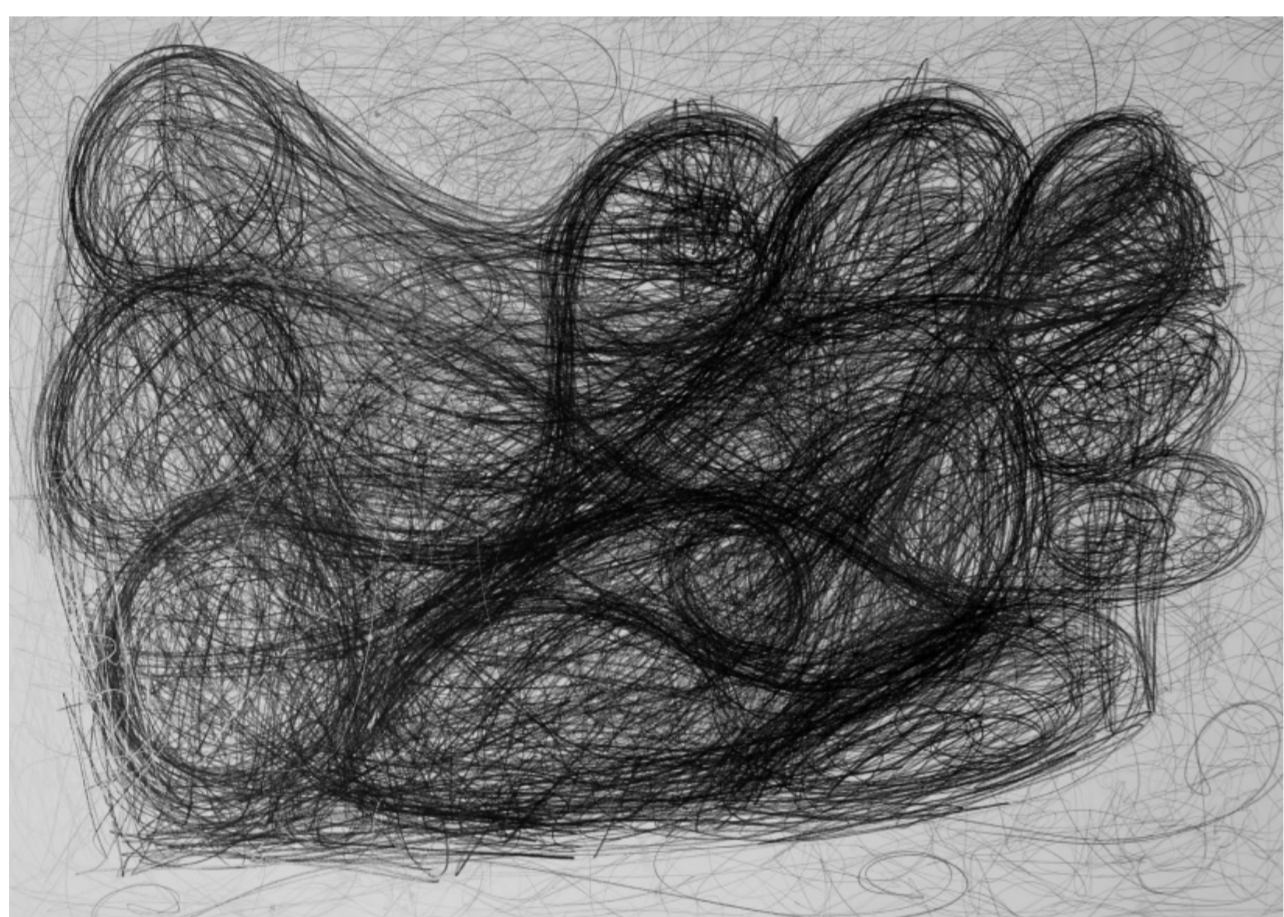
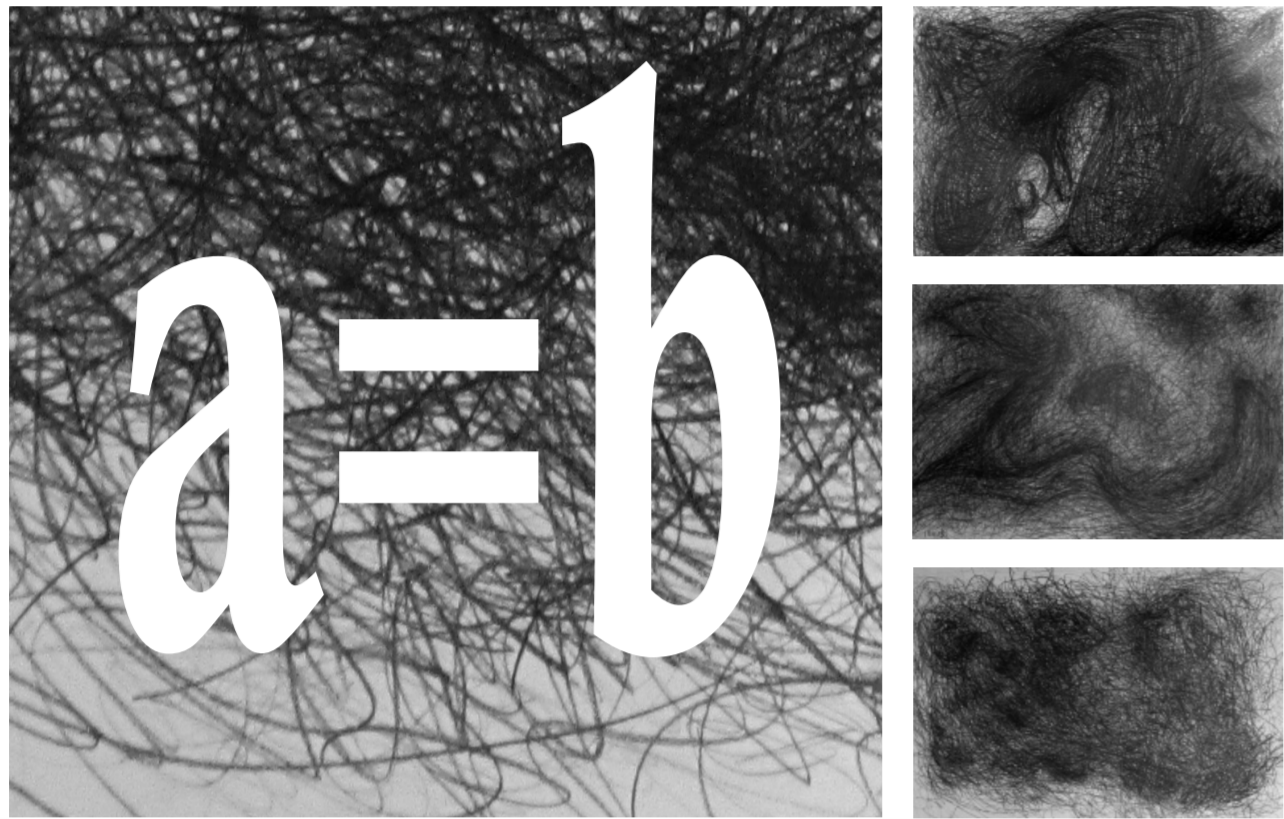

על נס ההבנה ניחוס התאמה אינטנציונלי בין הפרטים לשלם

ON UNDERSTANDING AS CORRELATION BETWEEN THE PARTS AND THE WHOLE

הצגת מקרה

באמצעות יצירה גראפית אותה אכנה 'טעם החיים' (ראו תמונות ו'ז') אמיחיש את היחס שנרקם בין חלקיה של היצירה האמנותית לבין רעיונותיה המרכזיים - כ'שלמים' שמאחדים 'חלקים'. יתר על כן, אראה כיצד כוחות ההבנה, בשלבים השונים של התגבשות היצירה, מניעים את משמעותה להבנה עמוקה. בבחינת הבנה שהיא רחבה יותר מסך הבנת יחסי המרכיבים בינם לבין עצמם.

בבואנו להתייחס ליצירה 'טעם החיים' עלינו לקחת בחשבון שני היבטים עקרוניים:

(א) עלינו להתייחס למרחב התודעה שמכונן את היצירה האמנותית. זהו מרחב התרחשות שיש בו פעולה עיונית כפולה (הן מצד היוצר והן מצד האוצר/מבקר, ואפילו, מצד הצופה המתעניין). האקט העיוני הראשון מנתח על בסיס חומר נתון (בדיעבד). האקט השני מדמה, או שמה סובר (ביחס לעתיד). במילים אחרות, על מנת שהאקט היצירה האמנותי יתגבש בתודעה חייבת להיות מידה של התנהלות ספקולטיבית. התנהלות נטולת וודאות, עיוורת במקצת, מצד כל הסובבים את יצירת האמנות. ניתן ליחס להתנהלות זו את "השהיית השיפוט" האסתטית. השהיה שבזכותה ליצירה יש רגעי הבנה שונים.

(ב) עלינו לזכור: מוגבלות הבנת הנתון בשלמותו היא שמאפשרת את המחשבה וההתבטאות לגביו. כאמור, ההכרה בערך 'הטעות' היא שמאפשרת את בירור ההכרה במשחק בין המוכר לזר. לפיכך, העימות ההכרתי בין מרכיבי הנתון מתאפשר בין הבהירות לעמימות. ואחרית העימות: הבנה זמנית. הבנה שמיישבת את מתח ההבנה בין הבהיר לעמום בתהליך דיאלקטי. תהליך שתחילתו בהתנגדות הדדית של מרכיבי הנתון השונים (כחיכוך בין אזורי משמעות), ואחריתו: צמיחה מתוקף קבלת המשותף. בהתייחס ליצירה 'טעם החיים' (ראו דימוי ו'ז'), נחשוב על סמיכות מרכיביה השלמים:

(א) התחביר בין לוגו חברת קוקה-קולה לבין המשפט 'טעם החיים' מקובל עלינו. משום שהמסר מתקבל כפשוטו, ומי יתנגד להצעת אושר? ברם, קבלה זו נעשית מתוך אי-מודעות למצב העניינים הכוזב המוטען במסמן "קוקה-קולה". שהרי המפרסם ייצר זיקה בין קוקה-קולה לתחושת האושר, שמאופיינת באמירה "כיף חיים", באמצעות תעמולה. כלומר, הצרכן מאמץ את המסר מתוקף התקת מסמנים מסדר הלשון לסדר המיתוס.

(ב) לעומת זאת, התחביר בין סמל צלב הקרס לבין המשפט "טעם החיים" (בדומה לתחביר א') מייצר קונפליקט. תחילה, מבחינת הברור מאליו שנגזר מתחביר א', ישנה הסתייגות להצבת שני אזורי משמעות כה מנוגדים. אחר כך מתעוררת התנגדות. כיצד מצמידים ביטוי שמשקף הנאה לסמל הרוע - זו הצבה מקוממת.

אל ההתקוממות נלווה מתח נפשי, בגין השערוריה. ברם, השהיית השיפוט הראשוני, מאפשרת פריקת מתח מבוקרת באמצעות שינוי אופן הבנת הביטוי: "טעם החיים". או שמה, באמצעות שינוי אופן הבנת היחס לסמל ה"קוקה-קולה". כאן, לנוכח הפצעת היבטים אחרים של משמעות, ניתן לחשוב באופן ביקורתי על מידת הפשיזם המקופל באופן הפרסום של קוקה-קולה....

לסיכום, אף שהיצירה 'טעם החיים' מורכבת משני חלקים שלמים, שעומדים לעצמם, היחס שבין החלקים הללו מתברר כיחס עקרוני שבגיננו ההקשר השלם קובע את אופן הבנת היצירה. עקרון אפשרות הפצעת ההבנה האחרת שנחשף ביצירה זו אופייני גם ליצירות אחרות. אדרבא, כוחן המופתי של יצירות אמנות ניכר בשל השלמות שנגזרת מיחסי מרכיביהן.

כרזה זו מציגה את תמצית המחשבה של הפילוסוף וההרמנויטיקן האנס גאורג קאדמור לגבי הבנת דבר מה. לגביו, הבנת דבר נגזרת מיחס של התאמה בין הבנת חלקי היגד לתפיסתו כרעיון שלם. עמדה זו מוצגת כאופן של התגברות על בעיית המעגליות הפרשנית דרך השהיית שיפוט. כלומר, באמצעות הימנעות זמנית מקביעה נחרצת (כאופן שמגדיר דבר-מה ב'דבר') מתאפשרת היפתחות לאפשרויות הבנה. מדובר לפיכך באימוץ המעגליות הפרשנית כאופן הבנה סובר. גישה זו מאפשרת לבחון סברות באמצעות התאמתן לתנאי המציאות או לאידיאות. הכרזה ממוחישה את הנושא - במעשה האמנות.

ההיבט התיאורי

אליבא דגאדמור, נס ההבנה מתאפשר בשל יחס התכוונות (אינטנציונלי). יחס שמאפשר גיבוש הבנה לגבי מושא כלשהו כמו גם לגבי נושאו. מבחינתו 'נס ההבנה', במרחב שיפוט הטעם, מתרחש במפגש בין התפיסה ה'סובייקטיבית' לזו המוסכמת כ'אובייקטיבית'. לגביו היחס ההרמוני שמתקיים בין תודעת ה'אני' להתנסות ב'עולם' הוא קריטריון להבנת המתאם בין הפרט לשלם. במילים אחרות, יחס ההתאמה הסמנטי שבין הבנת 'דברים' לדברים עצמם משקף את כושר ההבנה האנושי; משקף את ההבנה לגבי מצב עניינים בעולם - בבחינת התאמה בין 'הבנה חלקית' לאידיאות 'ההבנה המושלמת'.

יחס הרמוני זה מוסבר על ידו כקריטריון באופן הבא: ככלל סמנטי, מבנה השיתוף שמאפשר הרמוניה בין השלם וחלקיו נימצא בתווך שביניהם, כמהות מאגדת (ראו דימוי א': a הוא b). מבנה זה, מבחינה פרשנית, מסביר את עצמו מתוכו. יכולת ההבנה מתאפשרת בשל מתן הסבר על בסיס הנחת המבוקש. לכן, בסופו של דבר, המעגליות ההרמנויטית היא זו שמאפשרת את קידום-ההבנה.

לדבריו, מעבר למעגליות הפרשנית ניצב מושג אנושי מקדים של 'שלמות'. כלומר, הבנת ה'אני' את ה'עולם' משקפת אופן הכרה, שיסודו אינו מתודי. למעשה, אופן ההכרה הוא תוצר של תנאים ותהליך רפלקסיבי. אחרי הכל, הרפלקסיה מושתתת על הכרה בעצם ה'טעות' כערך. כמצב שמאפשר בירור של ה'הכרה' בתנועה שבין המוכר לזר. לכן, מבחינת גאדמור 'הבנת הקורא' מתאפשרת כייצור והפקה ולא רק כשעתוק. כ'ייצור והפקה' מתוך ביצוע פעולה ולא רק כייצוג. מכאן ניתן לומר שמבחינה תרבותית ההווה נושא עמו מידע מהעבר, באופני ההבנה (שהשפה מאפשרת). לכן, 'נס-ההבנה' מתאפשר בזיקה שבין השפעת העבר ההיסטורי למידה של ביקורת לגבי ההווה האקטואלי.

על פי דברים אלו 'נס ההבנה' ניכר בדיעבד כקריטריון להרמוניה ביחס למעגל ההרמנויטי. אפשר גם לומר שהבנה זו נגזרת מיחס התכוונותי (אינטנציונלי) שמתייחס למושא כלשהו ובמקביל לנושאו. אם כן, הצדקת ההבנה האנושית יסודה ביחס האינטנציונלי שמאפשר את המיזוג בין ה'נתון' ל'תודעה' (ראו דימויים ב', ג', ד', ה': שירבוט חופשי בעפרון שמתגבש לקומפוזיציה).

ביקורתי: חובב רשלבך, מקשה האמנות בין משמעות להמנון. ירון פי. מחשבת וקולן מאת: רחל אביב, דיסיון 2011. ■ Bibliography: Hans-Georg Gadamer, Truth and Method, second revised edition, 1975. Translated by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall, New York, Continuum, 2006. ■ RASHELBACH DESIGN

יצירתיות בהוראה
כנס אקדמי ראשון
15.6.23
המרכז לקידום הוראה המכללה האקדמית לחינוך, אורנים, טבעון